

Életünk mindennapjai a válság után – avagy a válság hatásainak személyes észlelése kutatási adatok alapján

Dr. Csiszárík-Kocsir Ágnes

Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar

Gazdaság-és Társadalomtudományi Intézet

kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Dr. Medve András

Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar

Gazdaság-és Társadalomtudományi Intézet

medve@uni-obuda.hu

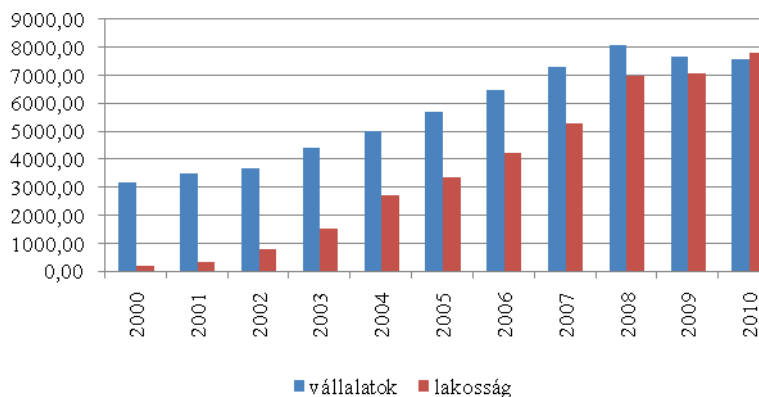
Absztrakt: A 2008-ban kezdődött gazdasági válság sokak szerint véget ért már, de a hatásai még ma is érezhetők, főként most, a következő válság küszöbén. Az új évezred legnagyobb válsága nem szokványos hatást gyakorolt a makrogazdaság minden szereplőjére. Érzékenyen érintette az államháztartást az államadósság finanszírozhatóságán keresztül, és életbevágó eseményeket hozott a vállalatok és a háztartások számára is, a hitelköltségek drágulásán, a fogyasztás és a beruházások visszaesésén keresztül, mely végső soron a jólétet rontó tényezőként érzékelhető. Jelen tanulmányban a háztartásokra gyakorolt hatásokat szeretném bemutatni egy 2010-ben lefolytatott kérdőíves kutatás eredményein keresztül, kitérve azokra a legfontosabb hatásokra, melyeket a legjobban érzékelték életkoruk szerint a válaszadók.

Kulcsszavak: gazdasági válság, hatások, életszínvonal romlás, jólét

1 A téma aktualitása

Az Amerikai Egyesült Államokban 2006-ban kialakult, de főként 2007-ben csúcsosodó pénzügyi válság rengeteg „áldozatot” szedett világszerte. A gazdaságban lévő pénzmennyiség többszörösét tette ki az áruértékkel fedezett, azaz valós pénznek, aminek következtében soha nem látott fejlődést produkált a

válság előtt a világgazdaság. Az amerikai lufi kipukkanása után azonban jelentősen átrendeződött a helyzet. Az olcsó pénzek korszaka megszűnt, és kezdett kiszorulni a gazdaság vérkeringéséből a valós értékkel nem rendelkező pénz. Emiatt hitelszűke jelent meg a gazdaságban, ami a lakosság és a vállalatok vásárlóerejét jelentős mértékben rontotta. A hitelszűke mellé a már meglévő hitelek drágulása is társult, ami jelentős többletterhet jelentett a jelentős mértékben eladósodott háztartásoknak és vállalatoknak egyaránt.

1. ábra

A vállalatok és a háztartások hitelállománya, év végi adatok milliárd forintban
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A pénzügyi válságból – ami kezdetben bankválságnak indult (Losoncz, 2009) – hamarosan súlyos reálgazdasági válság lett. Az államok többsége, így Magyarország is elsőként monetáris oldalról próbálkozott a helyzet megoldásával, amihez a legtöbb országban fiskális lazítás is társult (Kiss, 2010). A hétköznapi emberek azonban a teljes eseménysorozatot elsősorban világgazdasági, valamint nemzetgazdasági válságnak értelmezték (Csiszárík-Kocsir, 2011). A válság azonban kihatott a közszolgáltatások teljes palettájára, az oktatásra, az egészségügyre, sőt a szociális ellátó rendszerek működésére is. Azonban ezek működési zavarait az privát szféra nem a válságnak tulajdonította. Számos tanulmány született, mely ágazati, illetve szakrospecifikusan vizsgálta a válság okozta változásokat, nem csak makrogazdasági, hanem fogyasztói, szolgáltatói oldalon is (Fodor-Katona-Morvay, 2011.) gazdaság sok ágában.

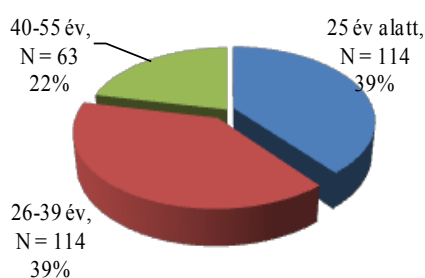
A fejlett országok a kialakult helyzetet a klasszikus makroökonómiai eszközök alkalmazásával próbálta kezelni, azaz a fogyasztás, a beruházás és a kormányzati vásárlás ösztönzésével. Hazánk sajnos e tekintetben jócskán előrehogant, előrehozva a fogyasztását hitelből történő vásárlással, előrehozva a beruházási szükségleteinek kielégítését szintén hitelekkel. Ezen út további buktatója volt a

felvett hitelek pénzneve, ami döntő többségében devizát jelentett (Lentner et.al., 2010).

A fent dióhéjban ismertetett tényezők miatt kétségtelül, hogy a válság nem hagyta érintetlenül a makrogazdaság egyetlen szektorát sem. A jelen tanulmány célja, hogy bemutassa egy kérdőíves kutatás eredményei alapján a válság hatásait a háztartások véleménye alapján.

2 Módszertani háttér

Kvantitatív kutatásunkat az az országos megkérdezés jelentette, melyet 2010 őszen és telén, valamint 2011 év elején végeztünk, mikor a világválság hatásaival már mindenki találkozott, illetve a saját bőrén is megtapasztalta azt. A kutatás egy saját szerkesztésű, előtesztelt sztenderdizált kérdőív segítségével történt, írásos megkérdezés alapján. A kérdőív nem tartalmazott nyitott kérdéseket, ahol a válaszadók a kutató által meghatározott válaszok közül választhatnak a jobb értékelhetőség érdekében. Továbbá ügyeltünk arra is, hogy ne kerüljenek bele olyan kérdések, melyek csökkentenék, vagy meghússítanák a megkérdezettek válaszadási szándékát, és arra, hogy azok ne sértsék a válaszadók személyiségi jogait. Olyan kérdésekre igyekeztünk választ keresni, melyet a napi sajtóban, médiában nem igazán boncolgattak még eddig, így főként a megkérdezettek saját egyéni véleményére, és személyes tapasztalatára alapoztunk. Törekedtünk arra is, hogy a mintába olyan kérdőívek kerüljenek bele, melyek érdemi tapasztalatokra alapozva közvetítenek a kutató számára információt. Így törekedtünk a korcsoport, foglalkozás, és végzettség alapján is viszonylag széles körben válaszadókat bevonni. A minta összetételét az alábbi ábra szemlélteti.

2. ábra

A minta összetétele a válaszadók életkora szerint, N = 291

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

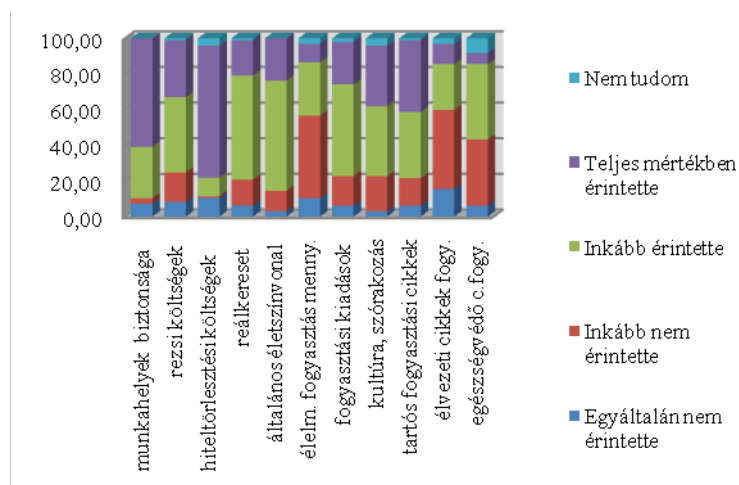
A kérdőív első részében arra kerestük a választ, hogy a válaszadók számára milyen hatásokat eredményezett a válság, azaz mi változott az életkörülményeik

tekintetében. A kapott eredményeket és következtetéseket alapstatisztikák és keresztábra elemzések segítségével végeztük el. A kérdőív feldolgozását SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 14.0 és az Microsoft Office Excel 2007 programokkal végeztük. Összesen 400 kérdőívet osztottunk szét, melyből 61 nem érkezett vissza, és 48 darab pedig hiányosan érkezett vissza, így értékelhetetlen volt, így összesen 291 darab értékelhető kérdőívvel dolgoztunk.

3 Eredmények

3.1 A válság hatásainak érzékelése az egyes korcsoportokba tartozó válaszadók esetén

A kérdőíves kutatásommal azt szerettem volna megvizsgálni, hogy mennyiben érintette a „hétköznapi” embereket a válság olyan jellemzők tekintetében, mint - többek között - a munkahelyek biztonsága, a rezsiköltségek növekedése, vagy a jóléti kiadások változása. A teljes minta tekintetében kapott válaszokat a 2. ábra szemlélteti.

3. ábra

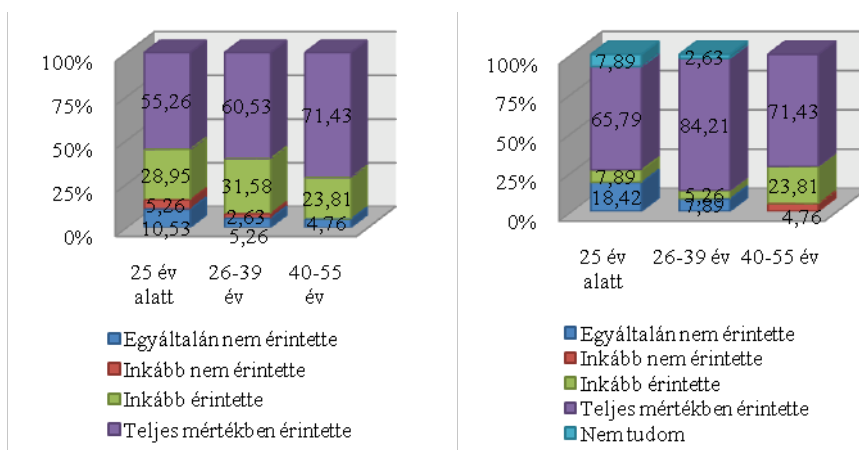
A válság hatásainak értelmezése a teljes minta tekintetében (N = 291, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

A munkahelyek biztonságának változását gyakorlatilag minden korcsoport megtapasztalta, a hatás kapcsán nem volt egyetlen olyan válaszadó sem, akinek nem lett volna valamiféle véleménye a munkahelyek biztonságának tekintetében. Az egyes szegmenseket 100%-nak véve látható, hogy a csoportokba tartozó

válaszadók nagy része, 55-72%-a teljes mértékben szembesült a munkahelyi biztonság elvesztésével. Ha egybe vesszük az érintettséget teljes mértékben, akkor kijelenthető, hogy a biztonság megingását a fiatal korosztályba (25 év alattiak) 84%-a, a 26-39 évesek 92%-a, és az idősebbek 95%-a tapasztalta.

A hiteltörlesztési költségek változásában hasonlóképpen markáns véleménnyel rendelkeztek a válaszadók. Valamiféle idegen forrással szinte minden válaszadó rendelkezett a kérdőív kitöltésekor, mindössze a fiatalok 7,89%-a, és a 26-39 évesek 2,36%-a nem alkotott véleményt a hitelforrások hiánya miatt. Ahogy az a 3. ábrán is látható, a válaszadók több, mint 65%-át minden korcsoportban teljes egészében érintette a hitelköltségek és a kamatlábak megugrása. Összességében elmondható, hogy a 25 év alatti válaszadók 74%-a, a 25 év felettiak 89%-a, és az idősebbek 95%-a a saját bőrén tapasztalta a hitelek drágulása miatti fizetési nehézségeket.

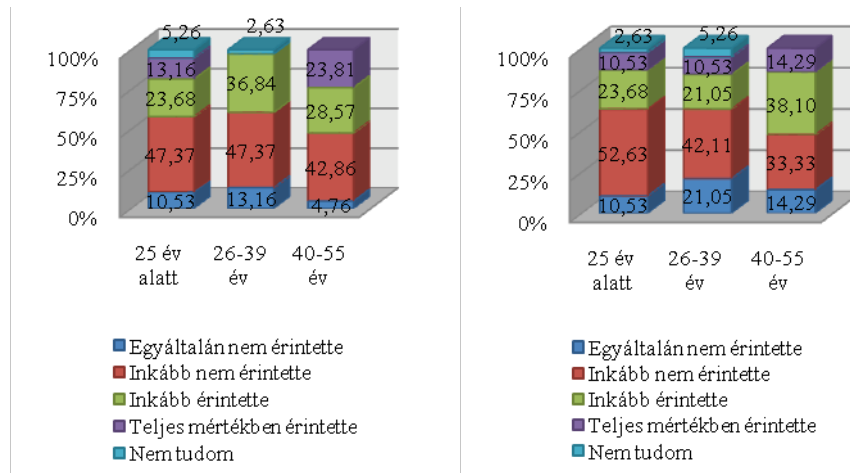
4. ábra

A munkahelyek biztonságának és a hiteltörlesztési költségek változásának hatása az egyes korcsoportokban (N = 291, keresztábra elemzés, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

A kutatás eredményeinek további érdekessége, hogy a válaszadók többségi véleménye alapján az élelmiszer fogyasztás mennyisége és az élvezeti cikkek fogyasztása nem, vagy csak kisebb mértékben változott a válság hatására. A fiatal korosztályba tartozó válaszadók 58%-ának véleménye alapján csekély hatást gyakorolt a válság az élelmiszer fogyasztás mennyiségére, és még kisebb hatással volt az élvezeti cikkek (alkohol, dohányárú) fogyasztására (63%). A következő korcsoportnál sem hatott a válság túlzott mértékben az élelmiszer- és élvezeti cikk fogyasztására (61% és 63%), azonban a 40 év felettiéknél már e két területre is kihatott a válság, hiszen az élelmiszer és élvezeti cikk fogyasztás mennyiségét a

korcsoportba tartozó válaszadók 52%-a megérezte, ahogy azt a következő ábra is szemlélteti.

5. ábra

Az élelmiszer és az élvezeti cikk fogyasztás mennyiségének változása az egyes korcsoportokban (N = 291, keresztábra elemzés, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

A válaszadókat életkor szerint csoportosítva megállapítható, hogy a válság hatásai tekintetében szignifikáns különbség a munkahelyek biztonsága, a reálkereset változása, az általános életszínvonal csökkenése és a kultúrára, szórakozásra fordítható kiadások tekintetében mutattak az egyes életkorok szerint képzett csoportok, ahogyan azt az alábbi táblázat mutatja. A munkahelyek biztonságának megingását a 26 év és a 40 év felettiiek érezték a mintaátlagnál jobban, mely hatás az utóbbi csoportnál volt a legerősebb. Ennek oka a magyar gazdaságban általánosan tapasztalható jelenség, miszerint a munkahelyeket a munkáltatók inkább az olcsóbb, fiatalabb korosztállyal töltik meg, megválva az idősebb, bár sokkal tapasztaltabb munkaerőtől költséghatékonysági okok miatt. A reálkereset változását hasonlóképpen a két utóbbi szegmens érezte a mintaátlagnál nagyobb mértékben a fent részletezett jelenségre visszavezethetően. Az életszínvonal csökkenését a 40 év feletti szegmens értékelt az átlagnál jobban, mivel ez a réteg az, mely az adott fizetésből nagyobb családot kell, hogy eltartson. Csökkenő reálkeresetek, és növekvő létfenntartási költségek miatt a hatás teljes mértékben magyarázható. A kultúrára, szórakozásra fordítható kiadások csökkenését a fiatalok egyértelműen a mintaátlagnál jobban értékelték, és hasonlóképpen a 40 év felettiéknél is tapasztalható a jelenség.

	F	Sig.	Total, N = 291	25 év alatt, N = 114	26-39 év, N = 114	40-55 év, N = 63
Munkahelyek biztonsága	3,22	0,041	3,433	3,289	3,474	3,619
Rezsi költségek	2,02	0,134	3,052	3,026	2,947	3,286
Hiteltörlesztési költségek	0,28	0,753	3,771	3,763	3,838	3,667
Reálkereset	3,08	0,048	2,990	2,816	3,079	3,150
Általános életszínvonal	3,06	0,048	3,062	3,053	2,974	3,238
Élelmiszerfogyasztás mennyisége	1,91	0,150	2,619	2,763	2,421	2,714
Fogyasztási kiadások	0,14	0,868	3,072	3,026	3,105	3,095
Kultúrára, szórakozásra fordítható kiadások	4,35	0,012	3,330	3,395	2,974	3,857
Tartós fogyasztási cikkekre fordítható kiadások	0,08	0,922	3,186	3,184	3,211	3,143
Élvezeti cikkek	0,05	0,954	2,546	2,526	2,579	2,524
Egészségvédő cikkek fogyasztása	1,42	0,244	3,062	3,211	3,105	2,714

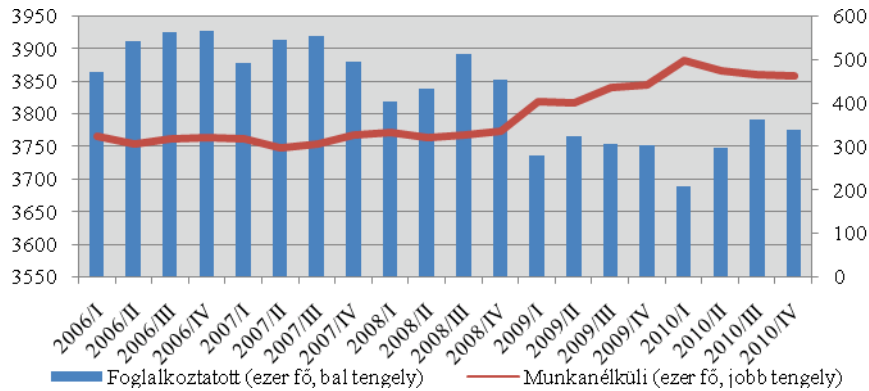
1. táblázat

A válság hatásainak értékelése az egyes korcsoportokban (N = 291, One-way Anova, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

3.2 A válság hatásainak érzékelése a válaszadók iskolázottsága alapján

A kérdőívünk első részével arra voltam kíváncsi, hogy hogyan hatott a válság a válaszadókra a végzettség különböző szintjein. A válság számos szálon érte el a háztartásokat, de a legáltalánosabb, és leginkább megragadható hatások egyike a hitelek törlesztő részleteinek hirtelen és nagymértékű megugrása, valamint a munkahelyek számának drasztikus csökkenése volt. Ezen hatások tovagyűrűző hatása volt az életszínvonal csökkenése, a jólét csökkenése, végső soron a fogyasztás visszafogása volt.

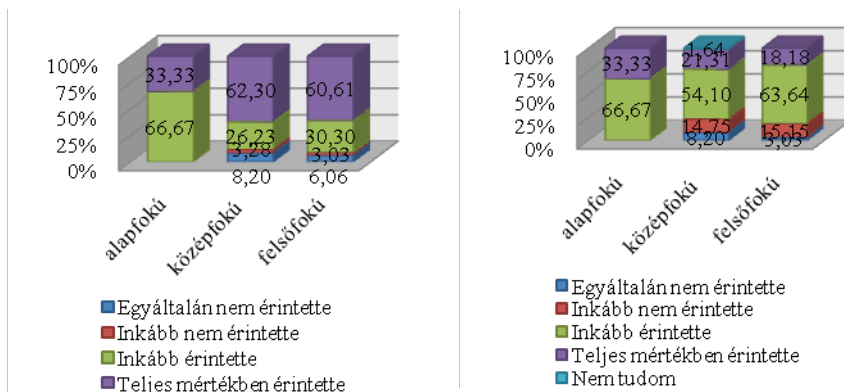
6. ábra

A foglalkoztatottak és a munkanélküliek számának alakulása 2006-2010 között

Forrás: KSH (2011b) adatok alapján saját szerkesztés

A munkahelyi biztonság csökkenését leginkább az alacsony végzettségűek érezték meg, amely szegmenseben országos szinten is a legmagasabb a munkanélküliségi ráta. A felsőfokú végzettségűek esetében is nagy volt a munkahely elvesztésének esélye, hiszen a szegmensbe tartozó válaszadók 91%-a valamiképpen érintett volt a kérdésben. Ezen értéktől kis mértékben maradnak el a középfokú végzettséggel bírók, esetükben 89%-os volt az érintettség.

A vállalkozások többsége úgy próbálta kezelni a válság negatív hatásait, hogy a dolgozók egy részének elbocsátása helyett inkább a kompromisszumra törekedett, azaz csökkentette a munkaidőt, avagy a keresetét. A reálkereset változása szintén az alacsony végzettségűek mindegyikét érintette. A legkevésbé érintett ismét a középfokú végzettséggel bírók csoportja, azonban arányuk a teljes csoport tekintetében mégis magasnak mondható, hiszen több, mint a háromnegyedük reálkeresete csökkent kisebb vagy nagyobb mértékben. Meglepő módon a felsőfokú végzettségű válaszadók 82%-ának csökkent a reálkeresete megítélése szerint, ami azt mutatja, hogy a munkaadók igyekeztek olyan megoldásokat keresni, ahol a magasabb fizetések kárára tartották meg a középfokúak egyébként is alacsonyabb keresetét.

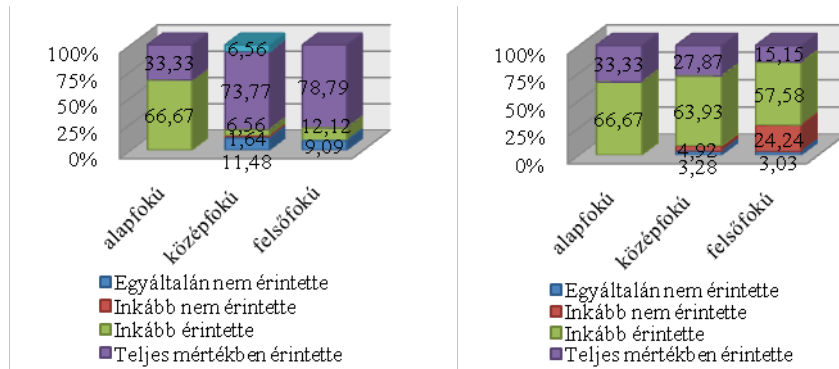

7. ábra

A munkahelyi biztonság és a reákeresetek változásának megítélése az iskolai végzettség alapján (N = 291, keresztábra elemzés, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

A hitelek törlesztő részleteinek megugrását is hasonlóképpen az előző két hatáshoz, mind a három szektor erősen érzékelté kisebb vagy nagyobb mértékben. A leginkább érintett ezen esetben is az alapfokú végzettségűek voltak, de nagyon nagy arányban tapasztalta a másik két csoport is a terhek növekedését. A minta érdekessége, hogy a középfokú végzettségűek között voltak csak olyan válaszadók, akik nem rendelkeztek hitellel, így véleményük sem volt a hatás tekintetében. Az általános életszínvonal csökkenését is megérezte minden alapfokú végzettséggel bíró válaszadó. A fentiekkel ellentétben a rangsorban a második csoport a középfokú végzettségűek csoportja volt, hiszen közel 64%-uk érzett illetve érez életszínvonal csökkenést. A felsőfokú végzettségűeknél az érintettség alacsonyabb, azonban a minta háromnegyedét továbbra is érintette a jelenség.

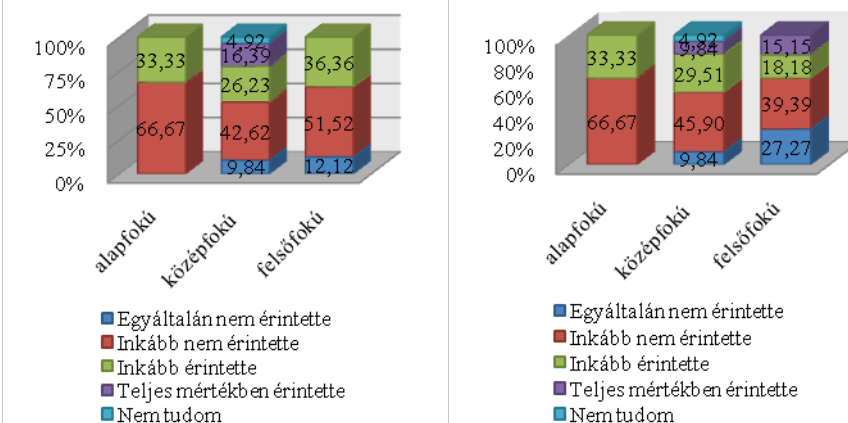

8. ábra

A hiteltörlesztési költségek és az általános életszínvonal változásának megítélése az iskolai végzettség alapján (N = 291, keresztábra elemzés, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

A kutatás érdekessége, hogy a számos negatív hatás ellenére a válaszadók többsége kevésbé kellett, hogy visszafogja az élelmiszer és élvezeti cikk fogyasztását a kérdőív kitöltésekor. Tehát elmondható, hogy a háztartások a létfenntartáshoz szükséges cikkek fogyasztásának csökkentéséhez csak a legvégső esetben nyúl. Az alapfokú és a felsőfokú végzettségűek kétharmadát nem érintette a probléma, azonban a középfokú végzettségűek esetén a válaszadók feléről mondható el csak ugyanez (53%). Az élvezeti cikkek, mint az alkohol, a cigaretta fogyasztás tekintetében ugyanez a tendencia látható, de középfokú végzettségűek aránya már jobban közelít a másik két szegmenshez (56%).

9. ábra

Az élelmiszer és az élvezeti cikkek fogyasztásának változásának megítélése az iskolai végzettség alapján (N = 291, keresztábra elemzés, mérési szint: intervallumskála)

Forrás: saját kutatás, 2010-2011.

Következtetések

A fentiekből látható, hogy a 2008-ban kirobbant, és véleményem szerint még ma is tartó válság hatásait a lakosság minden korosztálya megérezte. A munkahelyi biztonságérzet elvesztése miatt kiszolgáltatottá váló munkavállalók életszínvonalának romlása óriási társadalmi veszteségek forrása, melyek orvoslása még egy több éven át tartó, kormányzat által erősen koordináló folyamat lesz.

Kijelenthetjük, hogy a gazdasági válság valóban a háztartások minden típusát elérte és érintette kisebb vagy nagyobb mértékben. A legdrasztikusabb hatásokat az alapfokú végzettségűek szenvedték el, hiszen a legnagyobb mértékben ez a szegmens volt a válság kárvallottja. A munkahelyi leépítések esetén ez a csoport a leginkább veszélyeztetettebb, és sajnos igen nagy arányuk szenved a hiteltörlesztés nehézségeitől is. A felsőfokú végzettségűek, a magasabb jövedelmi szintjük mellett nagyobb biztonságot is élveznek a tudásuk miatt. A két csoport közötti különbség csak állami segítséggel, különféle jóléti transzferek segítségével hidalható át. Ezen transzferek azonban az államháztartás állapotának ismeretében nem növelhetők, hiszen a terhek mellett még sok esetben rossz példát is közvetít az érintetteknek. A probléma megoldását csak az oktatás oldhatja meg, mely a szerényebb képességű egyéneknek is jövőt kínálhat a szakképzés rangjának és minőségének visszaállításával.

Irodalomjegyzék

- [1] Csiszárík-Kocsir, Á. (2011): A gazdasági – pénzügyi válság fogalmi értelmezése korcsoportonkénti és végzettség szerinti bontásban egy kutatás eredményeinek tükrében, Vállalkozásfejlesztés a XXI. században – Tanulmánykötet, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar, 139.-154. oldal
- [2] Fodor, M. Katona, M. Morvay K. (2012): Kihívások, fejlesztési lehetőségek a munkahelyi étkeztetésben a gazdasági válság hatására bekövetkezett változások tükrében, Budapesti Gazdasági Főiskola, Tudományos Konferencia előadás, 2011.11.10
- [3] Kiss, G (2010): Az európai válságkezelés tapasztalatai: a gazdaságpolitikai koordináció megújítása, MNB Szemle, 2010. október, 40.-46. oldal
- [4] Lentner, Cs. – Kolozsi, P. – Tóth, G. (2010): A magyar válságkezelés sajátosságai és ellentmondásai, EU Working Papers, 2010/1. szám, 3-18. oldal
- [5] Losoncz M. (2009): A globális pénzügyi válság újabb hulláma és néhány világgazdasági következménye, Pénzügyi Szemle, 54. évfolyam, 1. szám, 9.-24. oldal

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században
Budapest, 2012.